

більшої прозорості національного ринку цінних паперів, що більшою мірою відповідатиме міжнародним стандартам розкриття інформації на фондовому ринку.

Список літератури

1. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні : Закон України від 30.10.1996 р. № 448/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 51 (17 грудня).

2. Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу паперів в Україні : Закон України від 10.12.1997 р. № 710/97-ВР // Урядовий кур'єр. – 1998. – № 1 (10 січня).

3. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV // Урядовий кур'єр. – 2006. – № 75 (19 квітня).

4. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III // Урядовий кур'єр. – 2001. – № 154 (29 серпня).

5. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV // Голос України. – 2003. – № 49 (14 березня).

6. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI // Урядовий кур'єр. – 2008. – № 202 (29 жовтня).

Отримано 30.03.2012. ХДУХТ, Харків.

© О.П. Близнюк, І.Л. Шевчук, 2012

УДК 338(477):336.748.12

О.П. Близнюк, канд. екон. наук, проф.

І.Л. Шевчук, доц.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Розглянуто сутність інфляції, досліджено закономірності її розвитку, проаналізовано основні тенденції інфляційних процесів в Україні та методологію обчислення.

Рассмотрена сущность инфляции, исследованы закономерности ее развития, проанализированы основные тенденции инфляционных процессов в Украине и методология исчисления.

Essence of inflation is considered, conformities to law of her development are investigational, the basic tendencies of inflationary processes in Ukraine and methodology of calculation are analysed.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В Україні набуло значного поширення таке соціально-економічне явище, як інфляція, яка перешкоджає сталому розвитку економіки. Інфляція має низку

негативних наслідків у багатьох сферах суспільного життя, насамперед, у соціальній та економічній. Особливо відчутно вона впливає на розвиток виробництва, торгівлю, кредитну і грошову системи, державні фінанси, валютну систему і на платіжний баланс країни. Рівень інфляції є одним із найважливіших макроекономічних показників, який впливає на економічний та соціальний стан країни, у тому числі, на вартість і якість життя.

Значною проблемою є те, що досить значний вплив на соціальне та економічне життя чинить прихована інфляція, яка супроводжується дефіцитом товарів, відкладеним попитом, постійними цінами.

Тому останнім часом розвиток інфляційних процесів в Україні вимагає підвищеної уваги до вивчення її соціально-економічної сутності, закономірностей розвитку та методів обчислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні концепції інфляції розробляли у своїх наукових працях Дж. М. Кейнс, Б. Хансен, М. Фрідмен, У. Торн, Р. Куен, П. Самуельсон, Дж. Гелбрейт та ін. Питання розвитку інфляції та проведення антиінфляційної політики в Україні вивчали вітчизняні економісти В.Д. Базилевич, О.А. Булавина, А.О. Єпіфанов, М.В. Мазур, А.М. Мороз, О.І. Петрик, М.Ф. Пуховкіна, М.І. Савлук, В.С. Стельмах, В.І. Міщенко та ін.

Мета та завдання статті. Метою статті є вивчення соціально-економічної сутності інфляції, дослідження закономірностей її розвитку, методів обчислення та аналіз сучасних тенденцій розвитку інфляційних процесів в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інфляція – це знецінення нерозмінних на золото грошей внаслідок надмірного їх випуску та перепоповнення ними каналів обігу.

За визначенням доктора економічних наук, професора В.Д. Базилевича: «Інфляція – це стійке і відчутне зростання рівня цін, яке виникло внаслідок того, що значна частина грошової маси виявилась не забезпеченою економічними благами» [1].

Термін «інфляція» почав вживатися в Америці у 70-ті рр. XIX ст. стосовно грошового обігу, перепоповненого паперовими знаками, які випускалися для ведення громадянської війни Півночі з Півднем.

В економічній літературі зустрічаються різні класифікації щодо видів та типів інфляції. Найбільш розповсюдженою є класифікація залежно від темпів знецінення грошей та чинників, що викликають інфляцію.

За першим критерієм, тобто поступовим зростанням темпів знецінення грошей, Міжнародний валютний фонд розробив

класифікацію згідно з якою виділяє декілька стадій розвитку інфляційного процесу.

Повзуча інфляція характеризується збільшенням грошей в обігу з незначним зростанням товарних цін, що має місце на початку розвитку інфляційного процесу. Якщо темпи зростання цін не перевищують 3...5% на рік, то така інфляція не має явних негативних наслідків, мало відчутна для економічних суб'єктів, і вони можуть легко пристосуватись до неї. Тому вона може штучно підтримуватися урядом протягом тривалого часу.

Відкрита інфляція настає, коли темпи знецінення грошей перевищують 5% на рік. Її наслідки стають відчутними насамперед у монополізованих секторах економіки. Монополісти починають прискорено нарощувати ціни на свої товари у відповідь на зростання попиту, їх покупці починають нести додаткові витрати, а тому підвищують ціни на свої товари, включаючи і такий товар як робоча сила. Поступово інфляція поширюється на всі сектори економіки, порушуючи її рівномірний розвиток.

Галопуюча інфляція настає, коли темпи знецінення грошей досягають 20...25% на рік. На цій стадії значно посилюються економічні суперечності та соціальне напруження у суспільстві, нарощення диспропорційності, хаотичності в окремих галузях і сферах економіки. Зростання цін стрімко наростає, стає важко передбачуваним і майже не піддається регулюванню. Інфляція виходить з-під контролю держави, негативно впливаючи на всі сфери економіки та соціального життя країни.

Гіперінфляція характеризується перевищенням темпів знецінення грошей на 40...45% за рік. На цій стадії гроші починають втрачати здатність виконувати свої функції, падає їх роль у економіці, відбувається натуралізація господарських зв'язків, тобто поширюються бартерні операції, порушуються фінансовий та кредитний механізми, розвиваються неорганізовані, стихійні процеси в економіці тощо.

Країни з ринковою економікою дотримуються саме цієї класифікації видів інфляції.

Починаючи з 60-х рр. XX ст., проблема боротьби з інфляцією набула характеру її регулювання з боку держави. Основна мета такого регулювання полягала в тому, щоб стримати інфляцію в розумних межах і не допустити розгону її темпів до розмірів, загрозливих для соціально-економічного життя суспільства.

Характерною особливістю сучасної інфляції є її хронічний характер. Останнім часом в усіх без винятку країнах практично не

було дефляції (стійкого та тривалого зниження рівня цін), а загальний рівень цін щорічно зростає. Для більшості розвинених країн у сучасний період характерна повзуча інфляція, яка нерідко використовується як засіб регулювання економічного розвитку і тому стає хронічною.

Індекс споживчих цін, за допомогою якого вимірюють інфляцію, – це зміна середнього рівня вартості певних послуг і товарів (іноді їх ще називають «споживчий кошик») за встановлений період часу. Індеси споживчих цін характеризують рівень знецінення грошей.

Індекс споживчих цін (ІСЦ) розраховується як співвідношення добутку поточних цін та кількості товарів на даний момент часу, до добутку базових цін на кількість товарів, яка є в обігу на даний момент часу.

До переваг його застосування в українській статистиці відносяться простота розрахунку, та точність результату.

Проте дана методика розрахунку має низку недоліків. Так, Н.К. Сакович [3] до недоліків розрахунку ІСЦ відносить оновлення складу “споживчого кошика” за часом запізнюється у порівнянні з реальними змінами на ринку товарів та послуг; недостатньо відображаються ціни тіншового ринку; в ІСЦ не виділяються дві складові – природна, пов’язана з підвищенням якості товарів та послуг, та інфляційна.

Динаміку інфляційного процесу за останні роки в Україні наведено на рисунку [2].

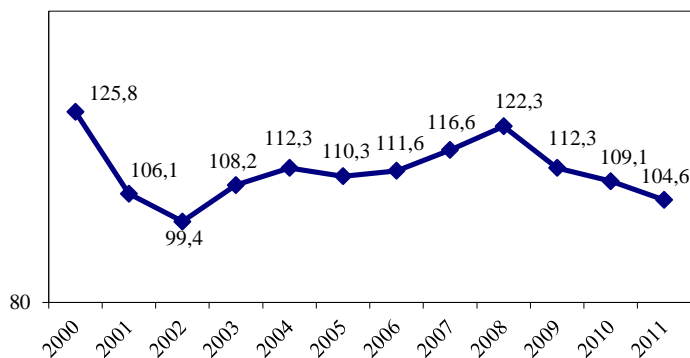

Рисунок – Динаміка річних індексів інфляції в Україні за період 2000–2011 роки: —■— темпи інфляції, %

За офіційними даними, за 2010 рік український рівень інфляції відносно 2009 року досяг 9,1%. За даними оприлюдненими Державною службою статистики, індекс інфляції в Україні у 2011 році зріс на 4,6% проти 2010 року. Чинovníки зазначають, що це найнижчий показник інфляції з часів здобуття Україною незалежності у 1991 році. «Низька інфляція в Україні є причиною зростання добробуту громадян та покращення розвитку української економіки» – наголошує заступник голови комітету з питань соціальної політики та праці, представник Партії Регіонів Ярослав Сухий [4].

Але незалежні експерти вважають інакше. «Попри заявлену низьку інфляцію останніх місяців та задеклароване владою зростання зарплати та соціальних виплат, більшість українців збідніли», – констатує провідний експерт Центру Разумкова Павло Розенко. За дослідженнями міжнародних та українських правозахисних організацій, бідними є понад чотири п'ятих українців, а середні статки 20% найбагатших та 20% найбідніших громадян відрізняються приблизно у сорок разів [4].

Павло Розенко зауважує, що коли Державна служба статистики оприлюднила «останні зміни розрахунку споживчого кошика, стало зрозуміло, що за рахунок введення до нього товарів, які користуються малим попитом, і виключення затребуваних, корзина балансується, і маємо начебто низьку інфляцію на тлі зубожіння населення». Експерт впевнений, що реальна інфляція в Україні складає 13% за останній рік [4].

У світовій практиці використовується два види прожиткового мінімуму: фізіологічний, необхідний для фізичного виживання людини (споживчий кошик) та соціальний, з урахуванням не тільки фізіологічних, а й культурних потреб населення. Споживчий кошик розробляли на випадок війни для розрахунку норм харчів за продуктовими картками. У ЗМІ зараз активно йде обговорення правомірності використання цього показника в українській статистиці.

Слід мати на увазі, що споживчий кошик в Україні не переглядався з 2000 року, хоча, за законом, його повинні змінювати не рідше одного разу на п'ять років. Державна служба статистики з 1 січня 2012 р. розширила споживчий кошик українців на дев'ять позицій. Тепер до нього входить 335 товарів і послуг. Зокрема, до кошику увійдуть послуги з оренди житла, послуги няні, платні медичні послуги, послуги страхових компаній, також планують розширити корзину технічним устаткуванням – ноутбуками та флешками.

Ще один експерт – проректор Європейського університету Андрій Новак – вважає, що реальний показник інфляції на сьогодні

становить близько 22%. На його думку, методологія, яку використовує Державна служба статистики, «не має нічого спільного зі статистичною наукою» [5]. Тобто мова йде про приховану інфляцію.

Прихована інфляція (термін був введений шведським економістом Б. Хансеном) виникає там, де діють такі чинники, як наявність тіньової економіки, ухилення від сплати податків, збільшення загального рівня грошової маси, надмірна емісія готівкових грошей (таблиця), що утворює підвищений платоспроможний попит на споживчому ринку і уповільнення обертання грошей, а саме це й притаманно українській економіці. Так, загальна величина грошової маси (M_3) з 2000 року збільшилась у 21,3 рази, а обсяг готівки (M_0) – у 14,4.

Наведені грошові агрегати відрізняються між собою не тільки кількісно, але й якісно. Так, агрегати M_0 та M_1 – це найбільш ліквідні грошові елементи, які безпосередньо впливають на інфляцію. Тому саме ці агрегати повинні бути об'єктами найактивнішого антиінфляційного регулювання з боку НБУ. В інших грошових агрегатах (M_2 , M_3) враховані гроші які тимчасово вийшли з обігу, виконуючи функцію нагромадження вартості.

Українська дослідниця М.В. Мазур [6] запропонувала методику розрахунку коефіцієнта прихованої інфляції, яка враховує причини виникнення певного типу інфляції: інфляцію попиту та інфляцію пропозиції, незбалансовану інфляцію (зростання витрат виробництва без відповідного збільшення фізичного обсягу виробництва, або незбалансованість попиту та пропозиції вироблених товарів), імпортовану інфляцію тощо.

Мазур М.В. виділяє три методики визначення прихованої інфляції:

- 1) вимірювання прихованої інфляції на споживчому ринку;
- 2) вимірювання агрегованої інфляції на усіх ринках в економіці (сировинному, капітальному та споживчому);
- 3) отримання випереджуючого показника інфляції [6].

За першим напрямом одним із методів вимірювання прихованої інфляції на стадії кінцевого попиту (споживчому ринку) в Україні може бути використаний коефіцієнт Джині (G).

Коефіцієнт Джині (G) – числовий показник нерівномірності розподілу будь-якої величини між елементами деякої сукупності, зокрема доходів.

Значення коефіцієнта Джині лежать в інтервалі від 0 до 1, характеризуючи розподіл доходів серед населення в діапазоні від ідеально рівномірного ($G = 0$) до абсолютно нерівномірного ($G = 1$).

**Таблиця – Динаміка грошової маси в обігу України
(на кінець року, млрд грн)**

Рік	Готівка (M₀)	Грошова маса (M₁)	Грошова маса (M₂)	Грошова маса (M₃)
2000	12,8	20,7	31,4	32,1
2001	19,5	29,8	45,0	45,5
2002	26,4	40,2	64,0	64,5
2003	33,1	53,1	94,5	95,0
2004	42,3	67,1	125,5	125,8
2005	60,2	98,6	193,1	194,1
2006	75,0	123,3	259,4	261,1
2007	111,1	181,7	391,3	396,2
2008	154,8	225,1	512,5	515,7
2009	157,0	233,7	484,8	487,3
2010	183,0	289,9	596,8	597,9
2011	184,2	294,8	650,3	682,7

З метою визначення прихованої інфляції в статистичній практиці пропонується коригувати індекс споживчих цін (ІСЦ) на зміну розподілу населення за доходами, що можна визначити за наступним алгоритмом:

$$ІСЦ_{\text{скориг}} = ІСЦ_{\text{факт}} \frac{1 - G_0}{1 - G_1},$$

де G_0 , G_1 – коефіцієнти Джині попереднього та поточного періодів.

Коефіцієнт Джині розраховується Державною службою статистики України щоквартально та щороку, починаючи з 1998 року.

За другим напрямом щодо визначення прихованої інфляції на усіх ринках у економіці (сировинному, капітальному та споживчому), методологічним підходом є побудова агрегованого індексу інфляції. Оскільки агрегований індекс інфляції включає в себе індекси цін на стадії виробництва та продажу товарів, а також враховує зміну цін на капітальні товари (речові та монетарні), то його можна використовувати як на макрорівні для дефлятування ВВП, так і на мікрорівні – для коригування на інфляцію фінансових показників діяльності підприємств замість ІСЦ, як це рекомендується

національним стандартом бухгалтерського обліку П(С)БО 22 «Вплив інфляції».

В Україні для розрахунку агрегованого індексу інфляції з упрощенням за міжнародними стандартами МВФ системи індексів можна використати поки що лише три індекси:

- індекс цін виробників промислової продукції;
- індекс споживчих цін;
- індекс загальної кредиторської заборгованості тощо [6].

За третім напрямом для отримання випереджуючої інформації доцільно впровадити розрахунки альтернативних індексів цін – не тільки поточних індексів споживчих цін та оптових цін виробників, а й з урахуванням показників «споживчого кошика».

Старший економіст представництва Світового банку в Україні Руслан Пionтковський прогнозує у 2012 році інфляцію в країні на рівні 9,4%. Причому, за його словами, в цей прогноз було закладено підвищення всіх тарифів [7].

Висновки. Прихована інфляція є наслідком інфляційного державного регулювання. Найбільший вплив вона чинить на життєвий рівень населення, оскільки проявляється, в основному, на споживчому ринку.

Усунення прихованої інфляції поряд з методами грошово-кредитного регулювання НБУ (обліковою політикою, політикою обов'язкового резервування, проведенням операцій на відкритому ринку з державними цінними паперами) дозволить: ліквідувати тіньову економіку в країні, підвищить контроль над зміною обсягів грошової маси, стабілізує ціни, дозволить більш ефективно вести боротьбу з економічною неоднорідністю населення і бідністю.

Список літератури

1. Базилевич В. Д. Макроекономіка : підручник / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич, Л. О. Баластрик. – К. : Знання, 2004. – 851 с.
2. Индекс инфляции (Украина) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <<http://index.minfin.com.ua/index/inf1/>>.
3. Сакович Н. К. Методологические проблемы оценки уровня инфляции / Н. К. Сакович // Проблемы учета, анализа, контроля и статистики в условиях реформирования экономики : междунар. науч.-практ. конф, 17–18 октября 2002 г. : [тезисы докл.]. – Минск : БГЭУ, 2002. – С. 161–163.
4. Інфляція в Україні зменшується ... разом з добробутом [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.radiosvoboda.org/content/article/24515979.html>>.
5. Експерт: Реальна інфляція в Україні становить 22% [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2011/12/11/262133>>.

6. Мазур М. В. Методичні підходи до вимірювання прихованої інфляції в Україні / М. В. Мазур // Статистика України. – 2005. – № 1 (28). – С. 10–14.

7. Инфляция в Украине в 2012 году [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <<http://ubr.ua/finances/macroeconomics-ukraine>>.

Отримано 30.03.2012. ХДУХТ, Харків.

© О.П. Близнюк, І.Л. Шевчук, 2012

УДК 339.92(477)

О.Л. Шелест, канд. екон. наук (*ХТЕІ КНТЕУ, Харків*)

УКРАЇНА В ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ: ЄВРАЗІЙСЬКИЙ АБО ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИБІР

Розглянуто основні проблеми інтеграційної політики України. Охарактеризовано переваги та недоліки вступу України до Митного Союзу у складі Росії, Білорусі, Казахстану та укладання довгострокової домовленості про вільну торгівлю з Європейським Союзом (ЄС). На базі значних фактичних і статистичних матеріалів показано наслідки обох варіантів вибору України в процесі зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної інтеграції.

Рассмотрены основные проблемы интеграционной политики Украины. Охарактеризованы преимущества и недостатки вступления Украины в Таможенный Союз в составе России, Белоруссии, Казахстана и заключение долгосрочной договоренности о свободной торговле с Европейским Союзом (ЕС). На базе значительных фактических и статистических материалов показаны последствия обоих вариантов выбора Украины в процессе внешнеполитической и внешнеэкономической интеграции.

The article reviews the main problems of the integration policy of Ukraine. Characterized the advantages and disadvantages of Ukraine's customs union with Russia, Belarus, Kazakhstan and far-reaching conclusion of agreements on free trade with the European Union (EU). Based on substantial evidence and statistical data show the consequences of both choices in the process of Ukraine's foreign policy and foreign economic integration.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ринки високотехнологічних товарів і послуг країн Європейського Союзу та Співдружності Незалежних Держав є вкрай важливими для України. Адже доступ до них дозволяє не тільки збільшити частку високотехнологічної продукції в українському експорті, але й сприяє інноваційному розвитку країни, підвищенню рівня конкурентоспроможності національної економіки. Тому виникає